

Developing and Validating Teaching Strategies-learning in a Curriculum based on a Monotheistic Fundamentalist Approach

Alireza Keikha ¹, Hassan Maleki ^{2,*}, Seyed Sadroddin Shariati ³, Alireza Sadeghi ⁴, Maryam Barheman ⁵

1 PhD Student of Curriculum Planning, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran

2 Professor, Department of Curriculum Planning, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran

3 Associate Professor, Department of Curriculum Planning, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran

4 Assistant Professor, Department of Curriculum Planning, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran

5 Assistant Professor, Department of Educational Philosophy, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran

Received: 17 Mar 2019

Accepted: 02 Jun 2019

Keywords:

Validation

Teaching Strategies

Learning

Curriculum

Monotheistic Fundamentalism

© 2019 Baqiatallah University of
Medical Sciences

Abstract

Introduction: One of the main elements of curriculum design with a monotheistic fundamentalist approach is teaching and learning strategies that play a key role in the implementation and effectiveness of the curriculum. Teaching methods should be tailored to the goals and content of the teaching and tailored to the needs of the learners. Therefore, the present study was aimed at explaining teaching-learning strategies in the formulation of a monotheistic fundamentalistic curriculum.

Methods: The present study is a cross-sectional study involving qualitative and quantitative parts. In qualitative section, content analysis method was used quantitatively and in a small part of the survey method. In the content analysis, 42 articles were reviewed in accordance with the criteria. The proposed data was integrated into the proposed model. The survey instrument was a researcher-made questionnaire whose validity was approved by five curriculum specialist. To validate the proposed model, 21 students from the field of curriculum design were selected in a targeted manner and the proposed model was validated based on their views. The results were analyzed using SPSS 18 software.

Results: Based on the studies of various sources in this area, it was found that the strategies of teaching-learning in a monotheistic view are completely different from the other views, since the most important components of it are that they cannot be separated from values and goals. And summarizes the following features: utilization of will and discretion, mobilization of all forces, and the innate talents of alignment of factors of education, co-existence and coherence of education with education, educational justice, the comprehension of learners, self-design and learning of the lifelong Life and use of encouragement and punishment.

Conclusions: Spirituality in the teaching process of learning; the consideration of innate spirituality is the main element of the curriculum with a non-divine curriculum. This kind of look at the syllabus has tokens such as faith, reason, temperance, sincerity, descent, patience and moderation. Accordingly, raising the spirituality of learners in the process of learning and learning is a strategy.

تدوین و اعتباریابی راهبردهای یاددهی-یادگیری در برنامه درسی مبتنی بر رویکرد فطرت‌گرای توحیدی

علیرضا کیخا^۱، حسن ملکی^{۲*}، سیدصدرالدین شریعتی^۳، علیرضا صادقی^۴، مریم برهمن^۵

^۱ دانشجوی دکتری برنامه ریزی درسی دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

^۲ استاد، گروه برنامه‌ریزی درسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

^۳ دانشیار، گروه برنامه‌ریزی درسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

^۴ استادیار، گروه برنامه‌ریزی درسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

^۵ استادیار، گروه فلسفه تعلیم و تربیت، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

چکیده

مقدمه: یکی از مهمترین عناصر طراحی برنامه درسی با رویکرد فطرت‌گرای توحیدی، راهبردهای تدریس و یادگیری است که نقش کلیدی در اجرا و کارایی برنامه درسی دارد. روش‌های تدریس باید با اهداف و محتوای مورد تدریس مطابقت داشته باشد و براساس نیازهای فراگیران طراحی شود. بنابراین، پژوهش حاضر با هدف تبیین راهبردهای یاددهی-یادگیری در تدوین برنامه درسی فطرت‌گرای توحیدی صورت گرفته است.

روش کار: تحقیق حاضر به‌صورت آمیخته و شامل بخش‌های کیفی و کمی است. در بخش کیفی از روش تحلیل محتوای کیفی به‌صورت قیاسی و در بخش کمی از روش تحقیق پیمایش استفاده شد. در تحلیل محتوای، ۴۲ مقاله مطابق معیارهای مورد نظر بررسی شد. برای تشکیل الگوی پیشنهادی، داده‌های حاصله تلفیق شدند. ابزار تحقیق پیمایش، پرسش‌نامه محقق‌ساخته بود که روایی آن به تأیید ۵ نفر متخصص حوزه برنامه ریزی درسی رسید. برای اعتباربخشی الگوی پیشنهادی، ۲۱ نفر از متخصصان حوزه برنامه ریزی درسی به‌صورت هدفمند انتخاب شدند که الگوی پیشنهادی براساس نظرات آنها اعتباریابی شد. نتایج با استفاده از نرم‌افزار SPSS 18 مورد تحلیل قرار گرفت.

یافته‌ها: نتایج به دست آمده بر اساس مطالعات منابع مختلف در این حوزه مشخص شد که، راهبردهای یاددهی-یادگیری در نگاه فطرت‌گرای توحیدی با سایر دیدگاه‌ها کاملاً متفاوت است، زیرا مهم‌ترین مؤلفه‌های آن این است که نمی‌تواند جدای از ارزشها و هدفها تدوین شود و بطور خلاصه دارای ویژگیهای زیر است: بهره‌گیری از اراده و اختیار، بسیج همه قوا و استعدادهای فطری همسویی عوامل تربیت، همراهی و همگامی آموزش با پرورش، عدالت آموزشی، در نظر گرفتن وسع فراگیران، خودسازی و یادگیری مادام‌العمر و استفاده از تشویق و تنبیه. **نتیجه‌گیری:** معنویت‌گرایی در فرایند یاددهی یادگیری؛ توجه به معنویت فطری ممیز اصلی برنامه درسی دینی محور با برنامه درسی غیر الهی و لائیک است. این نوع نگاه به برنامه درسی دارای نشانگرهایی مثل: ایمان، خردورزی، مهرورزی، اخلاص، شرح صدر، صبر و اعتدال می‌باشد. بر این اساس، پرورش معنویت در یادگیرندگان در فرایند آموزش و یادگیری یک راهبرد محسوب می‌شود.

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۲/۲۷

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۰۳/۱۲

واژگان کلیدی:

اعتباریابی

راهبردهای یاددهی-یادگیری

برنامه درسی

فطرت‌گرای توحیدی

تمامی حقوق نشر برای دانشگاه علوم پزشکی بقیه الله (عج) محفوظ است.

مقدمه

و فرهنگ مردم مؤمن و خداجوی ما همخوانی ندارد» [۲]. یکی از ویژگیهای نظام تربیتی اسلام تنوع روشهای تربیتی آن است. در مکتب اسلام برای تربیت افراد از روشهای گوناگونی استفاده می‌شود؛ روش‌هایی همچون تلفیق علم و عمل، روش عقلانی، امر به معروف و نهی از منکر (نحل ۹۰) جهاد، پاداش و تنبیه، توبه، ذکر مثل [۳]. با مطالعه آیات الهی روشن می‌شود که طیف گسترده‌ای از شیوه‌ها در قرآن به کار رفته است، تا مخاطبان در شرایط گوناگون اقناع شوند. به نظر نگارنده راهبردهای تدریس باید بتواند تمام جنبه‌های شخصیت انسان را شکوفا سازد. بر این اساس معلمان توجه به رشد دانش آموز، محتوای مورد تدریس، ویژگیهای شخصیتی و رشد تربیت دینی و اخلاقی در دانش آموزان

برنامه درسی یک مقوله آمیخته به فرهنگ است و با ضرورت‌ها و اقتضائات فکری، اعتقادی و ارزشی رابطه قوی دارد، به همین دلیل در آن از مبنای فلسفی و اجتماعی نیز در کنار مبانی روانشناختی برنامه‌ریزی درسی، بحث می‌شود و بر اساس آن برنامه درسی جهت‌گیری مشخص پیدا می‌کند [۱]. در سند تحول بنیادی، که از اسناد بالا دستی کشور ایران است، آمده است که: «نظام آموزشی ما، نظام وارداتی است و بر فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی مبتنی و استوار نمی‌باشد، به همین دلیل بسیاری از چالش‌ها، کاستی‌ها و مسائلی که آموزش و پرورش ما با آن دست و پنجه نرم می‌کند، ریشه در مبانی نظری این نظام دارد، زیرا این مبانی با اعتقادات، باورها، انتظارات

یابند [۱۰]. زیرا؛ «کمال نهایی انسان قرب به خداوند است» و طریق آن نیز عبادت رب می‌باشد [۱۱] فراگیران باید بگونه ای تربیت شوند که فراگیری علوم و کشف حقایق را از وجوه عبادت رب تلقی کنند. جهان هستی با تمام ویژگیها و جلوه‌های مادی و فیزیکی که دارد، دارای ضمیر، باطن و درونی غیر مادی و فراحسی است. غایت فراگیری تا حد امکان، گذشتن از جنبه‌های ظاهری و برونی و رسیدن به واقعیت‌های ماورایی و متافیزیکی می‌باشد [۱۲]. اگر مبانی انسان شناسی، هستی شناسی، معرفت شناسی و ارزش شناسی را کسی انکار کند، در حقیقت چند قرن واقعیت‌های تاریخی را انکار کرده است. موید این حرف اعترافات علمی تعداد کثیری از فیلسوفان علم در این عرصه است [۱۳]. رویکرد غالب این مقاله بررسی راهبردهای یاددهی و یادگیری در مباحث هستی شناسی، معرفت شناسی و انسان شناسی، بر اساس برنامه درسی فطرت گرای توحیدی است. لذا اسلام کسب معرفت را برای انسان امری امکان پذیر می‌داند [۱۴]. مبانی تربیت از هستی جهان و انسان و نیز از جایگاه و موقعیت شایسته آدمی در هستی و نیز از قوانین، سنت‌ها، ضرورت‌ها و شرایطی بحث می‌کند، که حیات انسان و نحوه تحول در آن را تحت تأثیر قرار می‌دهد. هستی شناسی، بخشی از گزاره‌های توصیفی، تبیینی درباره خداوند و دیگر عناصر هستی است که در مباحث جهان بینی اسلامی یا در حوزه دانش فلسفه اسلامی، به طور مدلل و مبرهن مطرح شده یا مفروض قرار گرفته است [۱۵]. اهمیت این موضوع به قدری زیاد است که تقسیم بندی مکاتب فکری و جبهه گیری فلاسفه در طول تاریخ بر همین اساس انجام شده و «مادی بودن یا نبودن»، مسئله مهم و مبدأ حرکت اندیشه‌ها است [۱۷]. انسان شناسی، بخشی از مباحث هستی شناسی است، که درباره انسان به عنوان یکی از عناصر سه گانه هستی (خدا، عالم و انسان) بحث می‌کند. شهید مطهری در مورد انسان قائل به نظریه فطرت است. براساس نظریه فطرت، انسان دارای ویژگیهایی است که به موجب آن زندگی او در حال پیشرفت و تغییر و تحول است و این ویژگیهاست که انسان را به مسیر پیشرفت و جلو پیش می‌برد [۱۶].

منظور از مبانی معرفت شناختی، مهم ترین گزاره‌های توصیفی و تبیینی درباره شناخت آدمی و حدود و ثغور آن است که بنابر سنت متعارف در مباحث فلسفی معاصر و با توجه به اهمیت بسیار عرصه معرفت شناسی در تعیین فلسفه تربیت، مبانی مربوط به این عرصه از مبانی عام انسان شناختی متمایز گشته است. بر اساس مبانی معرفت شناسی، برنامه درسی باید طوری طراحی شود که اطلاعات مرتبط و کامل درباره پدیده مورد نظر به دانش آموز داده شود. یادگیرنده قبل از دریافت اطلاعات درسی درباره پدیده، جلوه‌های مختلفی از آن را مشاهده کند. شواهد و دلایل کافی برای منطبق بودن علم با واقعیت ارائه گردد [۱۵] بر این اساس ضرورت، مطالعه درباره عناصر برنامه درسی، زمینه را برای طراحی یک برنامه درسی علمی و کاربردی در زمینه فطرت گرای توحیدی فراهم خواهد کرد و همچنین شناسایی راهبردها به اساتید در جهت بهره گیری از آن در آموزش و ایجاد زمینه‌های معنوی در اجرای برنامه درسی را فراهم خواهد ساخت.

روش کار

تحقیق حاضر به صورت آمیخته و شامل بخش‌های کیفی و کمی است. در بخش کیفی از روش تحلیل محتوای کیفی به صورت قیاسی و در

راهبردهای مناسب را بکار گیرند. راهبردهای یاددهی یادگیری به سبک‌ها و روش‌هایی اشاره دارد که تجربه‌های تربیتی مخاطبان در فرایند آموزش، بدان گونه شکل می‌گیرد. این روشها گوناگون اند که باید به تناسب ویژگیهای مخاطبان و نوع محتوا و امکانات انتخاب شوند. تقریباً می‌توان گفت مجموعه راهبردهای آموزشی به دو دسته کلی فعال و غیرفعال تقسیم می‌شوند. از جمله روشهای فعال، شیوه اکتشافی یا حل مسئله است و از جمله روشهای غیرفعال، شیوه توضیحی یا سخنرانی [۴]. تدریس به طریق برنامه درسی مبتنی بر فطرت به معنی آموزش دوره درسی استاندارد است و نه اینکه معلم به انتخاب خود آنچه گمان می‌کند جالب تر، با مزه تر و راحت تر است را تدریس کند. در عین اینکه در چگونگی اجرایی کردن برنامه درسی انعطاف پذیری وجود دارد. اهداف کلی و جزئی و محتوا باید بر اساس دوره درسی استاندارد تهیه شود. با درک اینکه افراد مختلف با طرق مختلف یاد می‌گیرند. طبیعی است که شیوه تدریس موفق نیز باید متفاوت باشد. با این حال آنچه که دانش آموزان فرا می‌گیرند باید شامل برنامه درسی مشترک و چالش آوری باشد. برنامه درسی مبتنی بر فطرت دانش آموزان را در تمام حیطه‌های یادگیری به چالش می‌طلبد و به آنها امکان می‌دهد تا دانش آموز خود را به طرق مختلف به نمایش بگذارند [۵]. طبق آموزه‌های اسلامی، انسان برای عبودیت و بندگی آفریده شده است، مشیت خدای متعال بر این قرار گرفت که برای خود جانشینی در زمین قرار دهد و این مقام را بر آدم (ع) و فرزندان او شایسته دانست. فطرت و الفاظ معادل آن، حاکی از نوع معینی از معرفت و میل است، که در ضمیر آدمی ریشه دارد؛ معرفت و میل ربوبی بر این اساس، انسان بی رنگ نیست، بلکه نگین جانش از پرتو ربوبی رنگین است [۶]. با توجه به اینکه، دیدگاه‌های مختلفی در خصوص برنامه درسی وجود دارد، بی تردید، هر کشوری تلاش می‌کند تا مطابق با فلسفه حاکم خودش به تربیت کودکان خود بپردازد، تا آنان را، همسو با اهداف و آرمانها خود پرورش دهد، تا بتواند جامعه مطلوب مورد نظر خود را بوجود آورد. زیرا برنامه درسی، محور کلیه فعالیت‌های تربیتی و آموزشی محسوب می‌شود. برنامه درسی فطرت گرای توحیدی یکی از این دیدگاه‌هاست. واژه «فطرت» در لغت نامه‌های فارسی به معنای آفرینش، ضمیر، جبلت، سرشت، ابداع و اختراع و صفتی که هر موجود در آغاز خلقتش داراست، آمده است [۷]. راغب اصفهانی [۸] بیان می‌کند که؛ اصل فطر، جدا شدن از طول است. اما معنای ایجاد و ابداع نیز می‌دهد. بنابراین دانشی که انتخاب می‌کنیم، باید برای شرکت کنندگان و جامعه‌ای که قرار است، بعد از یادگیری در آن خدمت کنند دارای ارزشی محرز و ریشه دار باشد. [۹]. لذا با توجه به اینکه مبنای ارزشی الگوی طراحی برنامه درسی توحیدی دین مبین اسلام است. لذا عناصر برنامه درسی هم برگرفته شده از این مبنای ارزشی خواهد بود. «هر طرح برنامه درسی از تعدادی عناصر وابسته به هم ایجاد شده است و شامل آنچه طراح می‌خواهد انجام شود، می‌باشد» [۱]. در تدوین برنامه‌های درسی با رویکرد دینی، شاگردان ضمن ارج گذاشتن به روشهای علمی و بهره گیری از روشهای مطالعه مبتنی بر مشاهده، آزمایش و مدد گرفتن از استدلال‌های عقلانی، با یک جهان بینی مبتنی بر توحید به هستی بعنوان مخلوق آفریدگار می‌نگرد و هنگام مطالعه طبیعت و جهان هستی از آموزه‌های دینی کمک می‌جویند و از آنچه طبق این آموزه‌ها در باره هستی گفته شد، مدد می‌گیرند، تا به فهم جامعی از جهان اطراف دست

درجه تحصیلی کارشناسی ارشد و ثانیاً صاحب تالیفاتی در زمینه رشته تخصصی بودند. لذا ۲۱ نفر از متخصصان حوزه علوم تربیتی به صورت هدفمند انتخاب شدند که الگوی پیشنهادی براساس نظرات آنها اعتباریابی شد. نتایج با استفاده از نرم افزار SPSS 18 مورد تحلیل قرار گرفت.

یافته‌ها

یافته‌های ناشی از مطالعه کیفی (تحلیل محتوا مضمونی) در پاسخ به سؤال تحقیق در خصوص ویژگی‌های راهبردهای یاددهی-یادگیری در برنامه درسی فطرت گرای توحیدی به شرح ذیل است:

انتخاب روش‌های تدریس اجرایی‌ترین تصمیم در فرایند برنامه ریزی درسی است، چون از طریق اجرای روش‌ها در تدریس، زمینه و شرایط برای دستیابی به هدف‌های مورد انتظار به وجود می‌آید. دو عامل در انتخاب روش‌ها مؤثر است، یکی از آنها فلسفه تربیتی مورد قبول و دیگری ویژگی‌های برنامه درسی است. بدون شک روش‌ها برای تحقق هدف‌ها اجرا می‌شوند و به ضرورت با ماهیت هدف‌ها باید همسو باشند، از طرف دیگر چون هر یک از روش‌ها آثار رفتاری خاص در یادگیرنده به جا می‌گذارد و به همین دلیل با ماهیت انسان، ارزش‌ها و سایر جنبه‌های حیات انسان مربوط می‌شود. لذا با دلالت‌های فلسفه تربیتی، باید روش‌های تدریس را انتخاب کرد. بر این اساس در دیدگاه برنامه درسی مبتنی بر فلسفه تربیتی اسلام، راهبردهای یاددهی و یادگیری فطرت گرا، عبارتند از:

-تناسب با هدف‌ها: فرایند تعلیم و تربیت باید به صورتی ادراک و توصیف شود، که از اهداف عمده آن، پرداختن به موضوع‌ها و مفاهیم بنیادی همچون فلسفه و چرایی حیات، آغاز و انجام آن، مراتب حیاط، رسالت واقعی انسان در این دنیا، سعادت و شقاوت حقیقی و چگونگی راهیابی به آن باشد. دیگر مفاهیم تربیتی و آموزشی باید در پرتو این پرسش‌های بنیادی تبیین و توجیه شود [۱۲]. همسویی روش‌ها با هدف‌ها و محتوای برنامه درسی، مبنای اصلی انتخاب روش است، اگر این تناسب حاصل نشود، روش‌های تدریس بی پایه و اساس خواهند بود. روش در خلأ معنی و مفهوم ندارد، بلکه در ارتباط با سایر اجزا و عناصر برنامه درسی قابل دفاع خواهند بود [۱۳]. از ابعاد اساسی در برنامه درسی، هدف یا آرمان برنامه درسی است. ارزش هر برنامه به هدفی است، که آن را تعقیب می‌کند [۱۷]. زیرا همانطور که قبلاً اشاره شد، هدف را هیچگاه نباید فراموش کرد، زیرا با نادیده گرفتن هدف مسیر برنامه تعلیم و تربیت عوض خواهد شد.

-تناسب با ارزش‌ها: برنامه درسی یک مقوله «ارزش محور» است و نمی‌توان برنامه درسی، فارغ از ارزش‌ها تصور کرد. مطابق فلسفه تربیتی اسلام مجموعه‌ای از ارزش‌ها مورد نظر است، که توجه و تقویت آنها لازم و ضروری است. یکی از موارد در نظر گرفتن ارزش‌ها در فرایند یاددهی-یادگیری، در نظر گرفتن ثبات و متغییرات است، در اندیشه اسلامی حقایق ثابتی وجود دارد، که شرایط زمانی و مکانی آن را کهنه نمی‌کند و از اعتبار ساقط نمی‌سازد. قصد و امکان طرح آنها موجود نمی‌باشد؛ ولی نمونه‌هایی از ارزش‌های مطلق که به طور ذاتی با ارزش می‌باشند، ذکر می‌گردد. توحید و بندگی خداوند یک ارزش ذاتی است و برنامه‌های درسی در یک نظام اسلامی وظیفه دارند، آن را در دانش آموزان پرورش دهند [۱۳]. فن آوری اطلاعات و ارتباطات، محل اصلی

بخش کمی از روش تحقیق پیمایش استفاده شد [۱۰]. نمونه گیری در هر دو بخش به صورت انتخاب هدفمند بود. در تحلیل محتوا، ابتدا منابع به شکل سیستماتیک مورد بررسی قرار گرفت. بنابراین پایگاه‌هایی انتخاب شدند، که بیشترین و معتبرترین مجلات تخصصی حوزه تعلیم و تربیت و ورواشناسی را اشتراک داشتند. در این راستا مقاله‌های پایگاه‌های اینترنتی، و نیز موتورهای جستجوگر SID, ISC, Magiran, Google scholar, ProQuest, sagepub, PubMed و مقالات کتابخانه‌ای در کتب و مقالات علمی منتشر شده در سال‌های ۱۹۹۰ تا ۲۰۱۹ جستجو شد. معیار ورود و خروج انتخاب منابع براساس راهنمای دانشگاه یورک انجام شد. معیار ورود شامل سنوآل مرور، راهکارهای جستجوی مقالات، انتخاب مطالعات، استخراج داده‌ها، ارزیابی کیفیت مقالات و تحلیل داده‌ها و انتشار و بکارگیری مقالات استفاده شد. و برای جلوگیری از خطا و بایاس، جستجو، انتخاب مطالعات و استخراج داده‌ها و نقد توسط دو نفر از پژوهشگران به صورت مستقل از هم انجام گرفت، بررسی توافق بین نتایج جستجو توسط پژوهشگر سوم انجام شد.

در جستجوی اولیه ۲۲۷ مقاله گردآوری شد. پس از گردآوری منابع جهت غربالگری منابع، بر اساس عنوان و چکیده آنها، منابعی که به طور خاص به برنامه درسی مبتنی بر فطرت گرای توحیدی و راهبردهای تدریس پرداخته بودند، به طور عمیق‌تر مورد مطالعه قرار گرفت و از مطالب مرتبط آن یادداشت برداری به عمل آمد. در مجموع از بین منابع گردآوری شده ۴۲ مقاله مناسب ارزیابی شد و برای بررسی کامل و مرور ساختارمند وارد مطالعه شد. جهت نگارش و استخراج داده‌ها از چک لیست پریشما استفاده شد.

جدول ۱: فراوانی راهبردهای یاددهی و یادگیری مبتنی بر رویکرد فطرت گرای توحیدی (اعداد داخل پرانتز درصد و خارج از آن تعداد مقالات از مجموع ۴۲ مقاله)

ردیف	ویژگی‌های راهبردهای یاددهی و یادگیری	تعداد گزارش
۱	تناسب با هدف‌ها	۵ (۱۲)
۲	تناسب با ارزش‌ها	۵ (۱۲)
۳	بسیج همه قوا و احساسات یادگیرنده	۲ (۰/۰۵)
۴	معلم محوری	۳ (۰/۰۷)
۵	تلفیق آموزش و پرورش	۲ (۰/۰۵)
۶	خودسازی و خود یادگیری مادام العمر	۳ (۰/۰۷)
۷	عدالت آموزشی	۳ (۰/۰۷)
۸	حفظ کرامت ذاتی کودکان	۱ (۰/۰۲)
۹	بهره‌گیری از اراده و اختیار یادگیرنده	۲ (۰/۰۵)
۱۰	انعطاف پذیری در تدریس	۲ (۰/۰۵)
۱۱	ترکیب روش‌ها تدریس	۳ (۰/۰۷)
۱۲	تناسب امکانات با محدودیت‌ها	۲ (۰/۰۵)
۱۳	همسویی عوامل تربیت	۲ (۰/۰۵)
۱۴	واقعیت گرایی و آرمان خواهی	۲ (۰/۰۵)
۱۵	توجه به معنویت در فرایند تدریس	۳ (۰/۰۷)
۱۶	تشویق و تنبیه در فرایند یاددهی- یادگیری	۱ (۰/۰۲)
۱۷	تفاوت‌های فردی در آموزش (وسع فراگیر)	۱ (۰/۰۲)

برای اعتبار بخشی الگوی پیشنهادی، از روش تحقیق پیمایشی استفاده شد. برای این منظور الگو از نظر متخصصان مورد ارزیابی قرار گرفت. چارچوب کلی الگو به همراه راهنمای مختصر آن برای متخصصان ارسال شد. جامعه آماری کلیه متخصصان حوزه تربیتی بودند که اولاً حداقل

انسانی و لزوم نهادینه ساختن آنها در کانون تمرکز تربیت اسلامی قرار دارد و تحقق آنها به وسیله منش و روش معلم تربیت شده و یادگیری‌های رویدینی در تعامل تربیتی امکان پذیر است.

-تلفیق آموزش و پرورش: در فرایند تدریس، آموزش و پرورش باید تلفیق شود، دانشی که نتیجه پرورش باشد، پایدار می‌ماند و پرورشی که با دانش ضروری و مناسب همراه باشد، ثمربخش خواهد بود، لذا طرح درس معلم باید امکان تلفیق این دو را فراهم سازد [۱۳]. زیرا، ایمان و عمل صالح، دو رکن اصلی دستیابی به حیات طیبه و پاک است. فطرت انسان که شامل آگاهیها و گرایشهای برتر پیش از تولد است، سرمایه‌های همگانی است که در اختیار همگان قرار گرفته، و زمینه‌ای است که بر اساس آن می‌توان انتظار آمادگی خداپرستی و انجام دادن کار خیر را داشت. علت اینکه انسانها به رغم فطرت مشترک اولیه، متفاوت می‌شوند، ثانویه است و به تلاش انسان بستگی دارد [۱۹]. بر اساس آموزه‌های قرآن برای تلفیق آموزش و پرورش دو نکته اهمیت دارد: یکی توصیه به علم به همراه عمل است و نکته دو تاکید اسلام مبنی بر تزکیه قبل از تعلیم است.

-خودسازی و خود یادگیری مادام العمر: دانش آموزان به ارزش‌ها، نگرش‌ها، دانش‌ها و توانایی‌هایی نیاز دارند، که آنها را برای خودسازی و یادگیری مداوم آماده کند. با این که توجه به واقعیت‌ها و شرایط زمان حال، یکی از ارکان برنامه‌های درسی را تشکیل می‌دهد، ولی تغییر واقعیت‌ها نیز از جمله مسئولیت‌های برنامه‌ها به شمار می‌روند. از بعد معنوی و اخلاقی انسان‌ها، به اصلاح و بازسازی دائمی نیاز دارند و از جهت مهارت‌های علمی نیز به یادگیری‌های مادام العمر محتاج می‌باشند. بر این اساس ایجاد و تقویت تربیت مداوم از طریق برنامه‌های درسی مدارس امکان پذیر است و طراحان آن باید به عنوان یک راهبردی اصلی مد نظر داشته باشند [۱۳].

-عدالت آموزشی: موضوع عدالت در آموزش و پرورش از ابعاد گوناگون قابل بررسی است، از جمله این ابعاد، عدالت در تدریس و فرصت‌های یادگیری مناسب است. اگر روش تدریس به نحوی باشد، که صرفاً تعدادی از یادگیرنده‌ها فعال باشند، یا برای افراد محدودی امکان فعالیت و پیگیری مسائل باشد، این روش تدریس ناعادلانه و غیر انسانی است، عدم کارایی روش در فعال سازی یادگیرنده و بهره گیری از توانایی‌های او نیز جنبه دیگری از نبودن عدالت آموزشی در تدریس است [۱۳].

-حفظ کرامت ذاتی کودکان: «کرامت» در لغت به معنای بزرگواری شدن، شرافت و حرمت داشتن است و از نظر تربیتی نزهت از پستی و فرومایگی و برخورداری از اعتلای روحی است [۲۰]. قرآن کریم، انسان را ستوده و او را مورد تکریم قرار داده است: در سوره اسراء آیه ۷۰ می‌فرماید: «وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ، مَا فَرَزْنَا لَهُمْ أَنْ يَكُونَ مِنَ الْكٰرِمِينَ» بنا بر این نوع انسان، به خودی خود، کریم خلق شده است و شایستگی کرامت بیشتر را دارد [۲۱]. پیامبر اکرم (ص) فرمود: «اَكْرَمُؤا اَوْلَادِكُمْ وَ اَحْسَنُؤا آدَاتِهِمْ؛ فرزندان خود را گرامی دارید، و آنها را نیکو تربیت کنید». لذا گرامی داشتن کودکان و اکرام آنها و تاکید بر تربیت آنها، به دلیل باقی ماندن بر فطرت الهی و شکوفا شدن فطرت آنهاست [۱۳]. کرامت انسانها در گرو توجه به حقوق انسانی آنها توجه به اختیار و سعی و کوشش آنها محقق می‌شود [۱۹].

تغییرات است. ضمن بهره گیری صحیح از این امکان و فرصت جهانی باید مراقب بود، که شیوع و سلطه نامعقول پیدا نکند. در برنامه‌های درسی ضمن استقبال از تغییرات اصولی، از شیفتگی و انفعال در برابر تغییرات باید پرهیز نمود و به مدیریت هوشیارانه آن پرداخت. از این رو است که؛ رسول خدا (ص) فرمود: «اگر کسی علم را برای غیر خدا فرا بگیرد و غیر خدا را هدف قرار دهد، جایگاه او آتش خواهد بود و اگر کسی علم و دانش را از آن جهت بیاموزد که، بخواهد با دانشمندان دیگر بستیزد و یا به سفیهان و سبک مغزان فخر فروشد و یا آن را وسیله جلب نظر مردم به خویشتن قرار دهد، جایگاه او از آتش دوزخ آکنده خواهد گشت.» [۱۸].

-بسیج همه قوا و احساسات یادگیرنده: وجود یادگیرنده قوا و استعدادهای گوناگون از قبیل عقل، عاطفه، گرایش اجتماعی، زیبا گرایی، خدایگرایی و همچنین حواس مختلف مانند دیدن، شنیدن، و غیره قرار دارد، هر یک از این قوا و احساسات امکانات و قابلیت‌های انسان برای پیشرفت و رشد را تشکیل می‌دهند، روش تدریس باید از همه این امکانات موجود استفاده کند و همه آنها را پرورش دهد [۱۳]. بر اساس آیات ۷۸ سوره نحل، ۵۴ سوره طه، ۱۹۰ سوره آل عمران، ۷۵ سوره انعام، ۱۶۴ سوره نساء، ۵۱ سوره شوری در قرآن ابزارهای گوناگون انسان برای دستیابی به معرفت حواس، عقل، شهود و مکاشفه، وحی و الهام معرفی شده اندحواس، شناخت ظاهری و گسترده‌ای از جهان طبیعت فراهم می‌کند و دارای محدودیت زمانی و مکانی است. اساسی‌ترین کار عقل، درک مفاهیم کلی است [۱۹]. بر این اساس توجه به چهار طریق کسب معرفت در کودکان اهمیت دارد. آموزش از راه حواس؛ برای شناخت و درک طبیعت اهمیت ویژه‌ای می‌یابد. به ویژه اینکه از طریق حواس کودکان به طور عینی به واقعیات جهان روبرو می‌شوند. از سوی دیگر آموزش همراه با تدبیر و تفکر تاکید شده است؛ برای آموزش به کودکان می‌توان از تمثیل‌ها و قصه‌های تاریخی به منظور عبرت از گذشتگان و تجربه پیشینیان بهره گرفت. برای کسب معرفت از طریق شهود؛ می‌توان از روش‌هایی نظیر ارزیابی خود، و نیز توجه به احساسات کودک در حین آموزش توجه کرد و نیز جهت کسب معرفت از طریق منبع وحی و الهام، می‌توان از زندگی نامه‌های معصومین و قصص قرآنی استفاده کرد.

-معلم محوری: معلم نه صرفاً مجری برنامه درسی و نه صرفاً نقاد آن، بلکه جزء برنامه درسی است. با توجه به متن برنامه باید نقش معلم را تحلیل کرد. او با نقش گفتاری و کرداری خود و در تعاملی که با متربی برقرار می‌کند، تولید محتوا می‌کند و محتوا را نباید در آنچه که بصورت مکتوب آماده شده تصور کرد، بلکه تعامل انسانی در فضای تدریس منبع محتواست [۱۳]. لذا هر قدر معلم در ایفای نقش خود توانا تر باشد به همان اندازه در تولید محتوای فرایندی، موثرتر عمل خواهند نمود. نکته ظریف در نقش معلم آن است، که بخشی از هدفهای تربیتی صرفاً از طریق معلم قابل تحقق است. هر قدر سخن او نافذتر و قوی‌تر باشد، می‌تواند در تربیت معنوی متربی ایفای نقش کند، زیرا این بخش از برنامه با «حال معلم» حاصل می‌آید نه «قال» او. «معلم محوری»، ممکن است با برداشت‌های منفی در ذهن افراد باشد. چون معمولاً در مقابل دانش آموز محوری قرار داده می‌شود و به عنوان یک راهبردی غیر صحیح تلقی می‌گردد؛ لیکن در اندیشه اسلامی و در برنامه درسی «فطرت محور» معلم طور دیگری تفسیر می‌گردد. ارزش‌های اسلامی و

از تمثیل؛ بنابراین از همه روشها و یا ترکیبی از این روشها برای رسیدن به هدفهای آموزش و یادگیری ضرورت دارد، که البته به شرایط و موقعیت یادگیری بستگی دارد. چون در فرایند یاددهی یادگیری فطرت گرای توحیدی اهمیت ویژه دارد در ذیل به تشریح آنها پرداخته می‌شود: -تناسب امکانات با محدودیت‌ها: خیلی از روشها در خیلی از شرایط قابل اجرا نیستند. اجرای هر روش مخصوصاً روش‌هایی که به لوازم و تجهیزات بیشتر نیاز دارند، در برخی محیطها قابل انجام نمی‌باشند. از طرف دیگر تحمیل شرایط برای یادگیرنده نیز کار نامطلوبی است؛ بنابراین در انتخاب و اجرای روشها، باید این سؤال را مطرح کرد که، آیا در شرایط کنونی روش‌های مورد نظر را می‌توان اجرا کرد؟ اگر پاسخ مثبت بود اقدام گردد، در غیر این صورت، نه تنها نتایج مثبت به دست نخواهد آمد، بلکه مشکلاتی نیز بروز خواهد کرد [۲۵]. در فرایند آموزش با در نظر گرفتن مشکلات، بیشترین استفاده را از امکانات موجود و در دسترس، باید داشت و در عین حال استفاده از وسایل آموزشی بی جا و بی‌مناسبت چه بسا که در فرایند یاددهی یادگیری مشکل ساز و وقت گیر هم باشد.

-همسویی عوامل تربیت: در طراحی، تدوین و اجرای برنامه درسی از مشارکت صاحب‌نظران، کارشناسان، نهادها و مؤسسات و مخصوصاً از خانواده‌ها باید مدد گرفت. ضمن اینکه در تفکر اسلامی استفاده از مشورت با عاقلان مورد تاکید است، اصولاً برنامه درسی مقوله چند بعدی است و هر یک از ابعاد آن به توانایی خاص نیاز دارد [۱۳]. به علاوه اینکه نهادهایی مانند خانواده، به طور مستقیم در تربیت و یادگیری دانش آموزان مؤثر می‌باشند، گاهی برنامه درسی که در خانواده شکل می‌گیرد، با برنامه درسی مدرسه تعارض پیدا می‌کند و یادگیری را مختل می‌کند. برای همسو نمودن برنامه‌ها و یادگیری‌های مختلف، شورای درسی (مدرسه، خانواده، دانش‌آموزان، رسانه‌ها و ...) در فضای سازمان یافته و هم جهت باید فعالیت کنند. انجمن اولیاء و مربیان اگر خوب سازماندهی شود و آسیب زدایی گردد و در جهت تحقق و هماهنگی رشد و تربیت کودکان سازمان یابد، بسیار مفید و در این زمینه مورد تاکید است.

-واقعیت‌گرایی و آرمان‌خواهی: بطور کلی در تدوین برنامه درسی بین واقعیت‌ها و آرمان‌ها توازن ضرورت دارد، زیرا، توجه به هر کدام از این دو، به تنهایی مناسب و مطلوب نمی‌باشند. واقعیت‌های اجتماعی در ابعاد مختلف، واقعیت‌های روانی و عاطفی دانش‌آموزان، واقعیت‌های مربوط به منابع، امکانات و تجهیزات مورد نیاز، اضلاع گوناگون واقعیت‌ها می‌باشند، ولی قفل شدن برنامه‌های درسی به آنها از کارآمدی و تاثیرگذاری در جهت رشد فرد و جامعه می‌کاهد [۱۳]. همانطور که بی‌توجهی به آنها پیامدهای منفی دارد مطابق شاخص‌های فطرت، انسان به طور فطری آرمان‌خواه است و برنامه درسی موظف است، آن را به فعلیت برساند، بنابراین توجه موازی و متعادل به واقعیت و آرمان آن، یکی از اصول خدشه‌ناپذیر برنامه درسی است. تحقق چنین تعادلی به تحلیل علمی و دقیق از واقعیت‌ها و درک صحیح از آرمانها و مهندسی این دو در یک نظام متعادل بستگی دارد. بنابراین، در فرایند تدریس و آموزش، ضمن در نظر گرفتن آرمانها، از واقعیت‌های زندگی اجتماعی امروزی نباید غافل شد.

-توجه به معنویت در فرایند تدریس: معنوی منصوب به معنی، به معنای حقیقی، باطنی و روحانی، در مقابل امور مادی است و معنویت مصدر

-بهره‌گیری از اراده و اختیار یادگیرنده: انسان تنها موجود در عالم است که می‌تواند با اختیار و اراده، منش و شخصیت خود را بسازد و راه حرکت زندگی‌اش را انتخاب کند. «انسان دارای بوستان ملکوتی است که یکی را خداوند مستقیماً سرسبز کرد و کشت دیگری را بر عهده آدمی گذارده است. فطرت، بوستان دستبرد پرورده خداوند سبحان است، که در دو بخش عمده میوه‌های شیرین به بار می‌آورد: در بخش نظر، میوه توحید و در بخش عمل، ثمره عدل و انصاف. «و سوگند به نفس و آنکه آن را راست و درست ساخت، پس بدکاری و پرهیز کاری‌اش را به وی الهام کرد». در این باره به عنوان سند گویا مطرح است. «بوستان دوم، سرزمینی است خالی و بایر که خداوند آن را در اختیار انسان گذشته و با فرستادن باغبان ملکوتی و هدایت کافی، آباد کردنش را به خود انسان سپرده است» [۲۲]. یادگیرنده موجودی مختار و صاحب اراده است، بین اراده، اختیار و هدف‌های یادگیری مناسب رابطه مستقیم و جالب توجه موجود است. به کارگیری اختیار در شرایطی مؤثر خواهد بود، که در جهت دستیابی به هدفهای مطلوب تربیتی باشد [۱۳]. اینک (انسان) خود را چگونه بسازد و کدام راه را برای خود برگزیند، به خودش واگذار شده است.

«مجموعه انتخاب‌ها و اختیارات و تصمیم‌های انسان که اعتقادات و اخلاق و اعمالی متناسب با اختیار را برای او رقم می‌زند، شخصیت و شاکله انسان را ترسیم می‌کند، که در صورت مثبت بودن انتخاب و اختیار و تصمیم‌ها، این وجود اکتسابی او موزون است و با وجود موهبت‌اش هماهنگ، وگرنه وجودی ناموزون و واژگون و مستحق آتش است» [۲۳].

-انعطاف‌پذیری در تدریس: تفاوت افراد و شرایط و احتمال بروز موانع بر روی داده‌های گوناگون موجب می‌شود، موقعیت‌های خاص برای یادگیرنده یا کل کلاس به وجود آید. اگر روش تدریس از اصول و قواعد ثابت و یکسان پیروی کند، مشکلات یادگیری به وجود می‌آید، بنابراین بخشی از تصمیمات معلم در ضمن تدریس گرفته می‌شود [۱۳]. بنابراین این روش تدریس معلم باید متنوع، انعطاف‌پذیر و با شرایط و موقعیت کلاس هماهنگ باشد و دانش آموز را به فعالیت برانگیزد. معلم نباید به یک روش تدریس اکتفاء کند بلکه باید همواره از روشهای گوناگون و مناسبی جهت تدریس خود استفاده کند. در حین اداره کلاس ممکن است شرایط خاصی پیش آید که در نوع خود منحصر به فرد باشد از قبیل: خورشید گرفتگی، برف باریدن، رنگین کمان، سیلاب و ... چون این گونه پدیده‌ها نادر و معمولاً برای کودکان هیجان آور است. معلم ابتدایی می‌تواند به واسطه این اتفاق، تقدم و تأخر مطالب درسی را به هم زند و متناسب با آن پدیده موضوع خود را انتخاب و تدریس کند [۲۴].

-ترکیب روش‌ها تدریس: علت اصلی انواع روش‌ها تنوع هدف‌ها و شرایط یادگیری است، چون در یادگیری مؤثر و همه جانبه هدف‌های گوناگون ولی منسجم مورد نظر است، بنابراین با یک روش تدریس نمی‌توان به هدف‌ها نائل شد، باید از طریق ترکیب روش‌ها و فنون تدریس، امکان بهتر و کاملتری برای یادگیرنده به وجود آورد. در منابع اسلامی استفاده از روشهای تدریس زیر در اسلام بیشتر اشاره شده است، که متناسب با شرایط و محتوای مورد تدریس بایستی مد نظر قرار گیرد: ۱- روش پرسشگری ۲- روش الگویی ۳- روش تعقل ۴- روش خطابه و موعظه ۵- بیانی ساده ۶- تبشیر و انذار ۷- عادت دادن ۸- عبادت ۹- استفاده

جدول ۲: تعداد سؤال‌ها، آزمودنی‌ها و نتایج ضریب آلفای کرونباخ پرسش‌نامه پژوهش

مؤلفه	تعداد آزمودنی‌ها	تعداد سؤالات	آلفای کرونباخ	مطلوبیت آلفا
فرایند یاددهی- یادگیری	۲۱	۱۶	۰/۹۳	خوب

همچنین در پاسخ به سؤال تحقیق مبنی بر اینکه، آیا یافته‌های مربوط به راهبردهای یاددهی- یادگیری در برنامه درسی فطرت گرای توحیدی، از اعتبار یابی لازم برخوردار است؟ نتایج مشاهده شده در جدول ۳ به شرح زیر می‌باشد:

جدول ۳: نتایج آزمون دو جمله‌ای جهت تعیین راهبردهای یاددهی- یادگیری، در الگوی تدوین برنامه درسی، مبتنی بر فطرت‌گرایی توحیدی

گروه	تعداد مشاهده شده	نسبت تعداد مشاهده شده	سطح معناداری
فطرت‌گرای توحیدی			۰/۰۰۰
افرادی که تعیین راهبردهای یاددهی- یادگیری را در الگوی تدوین برنامه درسی مؤثر می‌دانند	۲۰	۰/۹۵	
افرادی که تعیین راهبردهای یاددهی- یادگیری را در الگوی تدوین برنامه درسی مؤثر نمی‌دانند	۱	۰/۰۵	

با توجه به نسبت مشاهده شده برای گروه اول، (۰/۹۵) و سطح معناداری آزمون، (۰/۰۰۰) می‌توان نتیجه گرفت، فرضیه در سطح $\alpha = 0.01$ تأیید شد یعنی تعیین راهبردهای یاددهی- یادگیری، در الگوی تدوین برنامه درسی، مبتنی بر فطرت‌گرایی توحیدی ضروری است.

بحث

برنامه درسی یک مقوله «ارزش محور» است. نمی‌توان برنامه درسی را فارغ از ارزش‌ها تصور کرد. یکی از عناصر برنامه درسی فرایند یاددهی یادگیری است، در فرایند یاددهی یادگیری فطرت‌گرایی توحیدی که برگرفته از دین مبین اسلام است دو نکته را بعنوان اصل در نظر می‌گیرد، یکی تناسب این فرایند با هدفها و دیگری تناسب آن با ارزش‌هاست. که هم در مرحله طراحی و هم در مرحله تدوین برنامه درسی، بایستی مد نظر باشد، این اصول با نتایج تحقیق قاسم پور دهاقانی، نصر اصفهانی، [۲۸] همخوانی نزدیک دارد که بیان می‌دارند برنامه ریزان و طراحان برنامه‌های درسی، هدف یا اهداف خاصی را در برنامه های خویش دنبال می‌کنند. هر برنامه‌ای بسته به آگاهی و شناخت فرد یا گروه برنامه ریز نسبت به موضوع آن از ویژگیهای خاص معطوف به هدف برخوردار خواهد بود. براساس انسان‌شناختی اسلامی و توحیدی، برنامه درسی زمانی می‌تواند در جهت تحقق این نیازها گام بردارد و داعیه برآورده کردن این نیازها را داشته باشد که براساس جهان‌شناسی، خداشناسی و انسان‌شناختی توحیدی بنا شده باشد؛ یعنی سه رکن اساسی در جهت اهداف همین‌ها هستند؛ لذا فرایند یاددهی یادگیری از ویژگیهای زیر برخوردار خواهد بود:

- حفظ کرامت ذاتی افراد در فرایند یاددهی یادگیری؛ گرمی داشتن فراگیران و اکرام آنها در اسلام خیلی مهم است بگونه ای که در قرآن کریم آمده: «وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ، مَا فَرَزْنَا لَهُمْ آدَمَ رَا كَرَّمْنَا»

جعلی آن است. توجه به معنویت فطری ممیز اصلی برنامه درسی دینی محور با برنامه درسی غیر الهی و لائیک است. در برنامه درسی لائیک سقف آموزش اقتضائات و ضروریات حیات دنیوی است؛ کار و حساسیتی به حیات اخروی ندارند. به همین دلیل فرصت‌ها، دانش‌ها، مهارت‌ها و ارزش‌هایی که، در محتوای برنامه آموزش داده می‌شود، فرد را برای دنیای بهتر و رفاه بیشتر آماده می‌کند. روح حاکم بر محتوا دنیا‌گرایی صرف است. در این مقاله معنویت مد نظر در غرب به هیچ عنوان مطرح نیست و صرفاً نگاه به معنویت از منظر اسلام مطرح است. زیرا از چهار جهت گیری برنامه درسی معنوی؛ «برنامه درسی القایی- معنوی»؛ «برنامه درسی فراشناختی- معنوی»؛ «برنامه درسی مغزی- معنوی» و «برنامه درسی فطری- معنوی» نوع آخر، یعنی «فطری معنوی» مد نظر است، زیرا به گفته ملکی [۲۵]، این نوع نگاه به برنامه درسی دارای نشانگرهایی مثل: ایمان، خردورزی، مهرورزی، اخلاص، شرح صدر، صبر و اعتدال می‌باشد. بر این اساس، به نظر می‌رسد به قصد پرورش معنویت در یادگیرندگان چند اصل در تدریس مورد توجه قرار گیرد:

- تشویق و تنبیه در فرایند یاددهی- یادگیری: قرآن به عنوان مهمترین کتاب هدایت و تربیت انسانها از بهشت و جهنم، تبشیر و انذار پیامبران، پاداش و کیفر اعمال، وعده و وعیدهای شوق انگیز و خوفناک به عنوان جلوه‌هایی از تشویق و تنبیه، برای هدایت انسانها استفاده کرده است. در حقیقت مقصود از مژده دادن به بهشت، دلگرم کردن و تحریک افراد نسبت به اعمال خیر است؛ و مقصود از انذار و ترساندن از جهنم و عذاب، اعلام خطر کردن و بر حذر داشتن از کارهای زشت و عذاب الهی است. به همین جهت یکی از اهداف رسالت انبیاء را نوید دادن و بیم دادن قرار داده است: «الَّذِينَ مُبَشِّرِينَ وَ مُنذِرِينَ» و در قرآن کریم آمده است: «... وَ مَا تُرْسِلَ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَ مُنذِرِينَ» (بقره/۲۱۳). حضرت علی (ع) می‌فرماید: «إِنَّ الْعَالَمَ لَا يَتَعَيَّزُ بِالْأَدَبِ وَ الْبَهَائِمِ لَا يَتَعَيَّزُ إِلَّا بِالضَّرْبِ» عاقل بوسیله ادب، پند می‌پذیرد و این چهار پایاند که جزء با زدن تربیت نمی‌شود [۲۶].

- تفاوت‌های فردی در آموزش (وسع فراگیری): خداوند در آیه ۱۴ سوره نوح به خلقت مرحله‌ای انسان اشاره می‌کند «قَدْ خَلَقَكُمْ أَطْوَارًا» در حالیکه شما را در مراحل مختلف آفرید». انسان در طول زندگی مراحل از رشد را می‌پیماید و به تناسب هر مرحله و ویژگیهای آن، تربیت خاصی را می‌طلبد. بنابر این یاددهی- یادگیری فطرت‌گرای توحیدی در هر مرحله از زندگی آدمی دارای اقتضائات و ویژگیهایی خاص آن مرحله است، که باید مورد توجه قرار گیرد. پیامبر اکرم (ص) می‌فرماید: «الْإِنْسَانُ مَعَادِنٌ كَمَعَادِنِ الذَّهَبِ وَ الْقِصْبِ» مردم معدنهایی هستند مانند معادن زر و سیم (و طبیعتاً با یکدیگر متفاوتند). و یا فرمودند: «اعْمَلُوا فَكُلَّ مِيسِرٍ لِمَا خَلَقَ لَهُ» هر کسی برای هدفی که جهت آن آفریده شده آماده و مهیا ساخته‌اند و تا با تلاش خویش به آن هدف برسد. اسلام تفاوت‌های فردی را به عنوان یک امر مسلم و ضروری می‌پذیرد و آن را لازمه زندگی بشر می‌داند. اسلام در مورد رشد و تربیت کودکان نیز، اصل تفاوت‌های فردی را مورد تأکید و اهمیت قرار می‌دهد و آن را از صفات خوب والدین می‌داند [۲۷].

اعتباریابی

برای محاسبه اعتباریابی الگو از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است که نتایج آن در جدول ۱ آمده است. اگر آلفای کرونباخ مشاهده شده بیشتر از ۰/۷۰ باشد، پرسش‌نامه دارای پایایی قابل قبولی است.

یادگیری دانش آموزان ممکن است به وجود آید. در تحقیق عظمت مدار فرد، بدخشان [۳۲] در جهت تبیین این موضوع بیان می‌دارند که فطرت یک دستگاه خودکار نیست که به خودی خود کار کند و نیاز به مراقبت و تربیت نداشته باشد فطرت یک استعداد است که باید از طریق برنامه‌های تربیتی مناسب به کمال برسد بنابراین فطرت برای شکوفایی خویش به تربیت نیازمند است و تربیت نیز خطوط اصلی خویش را از تربیت دریافت می‌کند الگوی مناسب جهت هدایت و پرورش فطرت، الگوی تربیت دینی است.

- بهره‌گیری از اراده و اختیار در فرایند یاددهی یادگیری؛ بنا به فرموده جوادی آملی «از آنجا که انسان موجودی مختار است و رشد و تکامل انسان در دو مسیر متفاوت اعلی‌علیین و اسفل‌السافلین مقدر است؛ بنابراین، گزینش و انتخاب، اصل اساسی در فرایند یاددهی- یادگیری فطرت‌گرای توحیدی است.»

- رعایت عدالت آموزشی در فرایند یاددهی یادگیری؛ موضوع عدالت از ابعاد گوناگون قابل بررسی است، از جمله این ابعاد، عدالت در تدریس و فرصتهای یادگیری مناسب است.

- معلم محوری در فرایند یاددهی یادگیری؛ همانطور که در یافته‌ها مشخص شد به گفته دکتر ملکی [۱۳]، معلم با نقش گفتاری و کرداری خود و در تعاملی که با متربی برقرار می‌کند، تولید محتوا می‌کند و محتوا را نباید در آنچه که بصورت مکتوب آماده شده تصور کرد، بلکه تعامل انسانی در فضای تدریس منبع محتواست و بخشی از هدفهای تربیتی صرفاً از طریق معلم قابل تحقق است هر قدر سخن او نافذتر و قوی‌تر باشد، می‌تواند در تربیت معنوی متربی ایفای نقش کند، زیرا این بخش از برنامه با «حال معلم» حاصل می‌آید نه «قال» او.

- در نظر گرفتن تفاوت‌های فردی در فرایند یاددهی- یادگیری؛ انسان‌ها دارای تواناییها و استعداد‌های مختلف هستند بگونه‌ای پیامبر گرامی اسلام (ص) از آن بعنوان معادن سیم و زر یاد می‌کند لذا برنامه درسی فطرت‌گرای توحیدی در فرایند تدریس به آن توجه دارد

- استفاده از دو اصل تشویق و تنبیه در فرایند یاددهی یادگیری؛ منتها نحوه استفاده از تنبیه و تشویق خیلی مهم است. حضرت علی (ع) «در رابطه با مردی که به او مراجعه کرد و از فرزندش شکایت کرد؛ فرمودند: او را زن، بلکه از او قهر کن، قهر را طول نده.

- بسیج همه قوا و احساسات فراگیر در فرایند یاددهی یادگیری؛ با عنایت به استعداد‌های، ظرفیت‌ها و تواناییهای، گوناگون افراد برنامه درسی فطرت‌گرای توحیدی به همه آنها توجه می‌کند. این یافته با تحقیق موسوی فراز [۳۳]، که نشان می‌دهد پرورش دادن وقتی معنا پیدا می‌کند که وجود یک سلسله استعدادها و ویژگیها را در انسان پذیرفته باشیم. معلم و متربی مانند باغبان است، نه مانند صنعت گر یا نجار، باغبان گل و درخت را پرورش می‌دهد، با نتایج این تحقیق که در فرایند یاددهی یادگیری از همه قوا و احساسات فراگیر برای شکوفایی وی باید بهره‌گرفت هماهنگ می‌باشد. همچنین این یافته با نتایج عسگری و همکاران [۳۰] که بیان می‌کنند نگاه اسلام به تعالی و کمال انسان، کل نگر است؛ لذا عناصر برنامه درسی باید به گونه‌ای طراحی شود که موجبات رشد همه جانبه فراگیران را فراهم سازد و آنها را در مسیر دستیابی به خودشکوفایی و کمالات عالی انسانی قرار دهد، همخوانی دارد.

داشتیم» (اسراء/۷۰)؛ و پیامبر اکرم (ص) فرمود است: «اكرموا اولادکم وَ احسنوا آدابهم؛ فرزندان خود را گرامی دارید، و آنها را نیکو تربیت کنید» [۲۹]. عسگری و همکاران [۳۰]، در جهت تبیین عوامل اساسی برنامه درسی از دیدگاه آموزه‌های اسلامی بیان می‌کنند که انسان در محضر پروردگار متعال دارای کرامت ذاتی است و مورد احترام تمام مخلوقات عالم قرار گرفته است، افکار و عقایدی دارد که نادیده انگاشتن آنها در مدرسه و جامعه، موجب خدشه دار شدن این کرامت خدادادی و حرمت ذاتی می‌شود و مغایرتی آشکار با نیازهای فطری او است. این یافته، با این بخش از نتایج این تحقیق هماهنگ است.

- خودسازی و یادگیری مادام‌العمر در فرایند یاددهی یادگیری؛ فراگیران به ارزش‌ها، نگرش‌ها، دانش‌ها و توانایی‌هایی نیاز دارند، که آنها را برای خودسازی و یادگیری مداوم آماده کند. چون انسانها از بعد معنوی و اخلاقی، به اصلاح و بازسازی دائمی نیاز دارند و از جهت مهارت‌های علمی نیز به یادگیری‌های مادام‌العمر محتاج می‌باشند.

- معنویت‌گرایی در فرایند یاددهی یادگیری؛ توجه به معنویت فطری ممیز اصلی برنامه درسی دینی محور با برنامه درسی غیر الهی و لائیک است. این نوع نگاه به برنامه درسی دارای نشانگرهایی مثل: ایمان، خردورزی، مهرورزی، اخلاص، شرح صدر، صبر و اعتدال می‌باشد. بر این اساس، پرورش معنویت در یادگیرندگان در فرایند آموزش و یادگیری یک راهبرد محسوب می‌شود. علاوه بر این در تحقیق محمدی،

کیخا و علیپور مقدم [۵] با عنوان طراحی برنامه درسی متعادل با رویکرد برنامه ریزی درسی فطری معنوی انجام دادند با نتایج پژوهش حاضر، که برنامه‌های درسی موجود عمدتاً به نیازهای مادی توجه دارند و چیزی به عنوان نیازهای معنوی (فراگیرا) دیده نمی‌شود هماهنگی دارد زیرا به بیان دکتر ملکی [۱۳] این نوعی تک بعدی نگر و انحصار مفهومی در برنامه درسی است و دوم اینکه، در این دیدگاه‌های برنامه درسی جایگاه فلسفه بسیار کم در نظر گرفته می‌شود و حال آنکه فلسفه با چیستی و چرایی برنامه درسی سرو کار دارد و در واقع تعیین کننده اساس برنامه است. الگوهایی که تک بعدی است بیش از آنکه در عمل اجرا شود جنبه شعاری دارد و تک بعدی نگر به یادگیرنده و یادگیری توجه ندارد.

تلفیق آموزش با پرورش در فرایند یاددهی یادگیری؛ زیرا «دانشی که نتیجه پرورش باشد پایدار می‌ماند و پرورشی که با دانش ضروری و مناسب همراه باشد، ثمر بخش خواهد بود؛ لذا طرح درس معلم باید امکان تلفیق این دو را فراهم سازد.

- ترکیبی از همه روشهای تدریس (نمونه‌هایی از روشهای تدریس فطرت‌گرا: پرسشگری، روش‌های خلاقانه، روش تعقل، روش الگویی، خطابه و موعظه، پرورش عادات، روش‌های عبادی، روش تمثیل، روش ساده تبیین) در فرایند یاددهی یادگیری. در تحقیق رشیدی و همکاران [۳۱] برنامه درسی تفکر محور برای نظام تربیتی رسمی و عمومی طراحی گردد و برای معلمان و دانشجو معلمان عناصر نظام تربیت عقلانی، مصادیق علمی و آثار تربیت عقلانی، با ابتنا بر بنیانهای معرفت‌شناسی قرآن کریم در قالب شکل، تصویر، داستان، شعر و فیلم‌های کمک آموزشی به مقتضای سطح رشد عقلی کودکان به ویژه در دوره اول تربیت توسط صاحب نظران و نویسندگان ارائه گردد.

- اعتدال پذیری در تدریس در فرایند یاددهی یادگیری؛ اگر روش تدریس از اصول و قواعد ثابت و یکسان پیروی کند، مشکلاتی در جهت

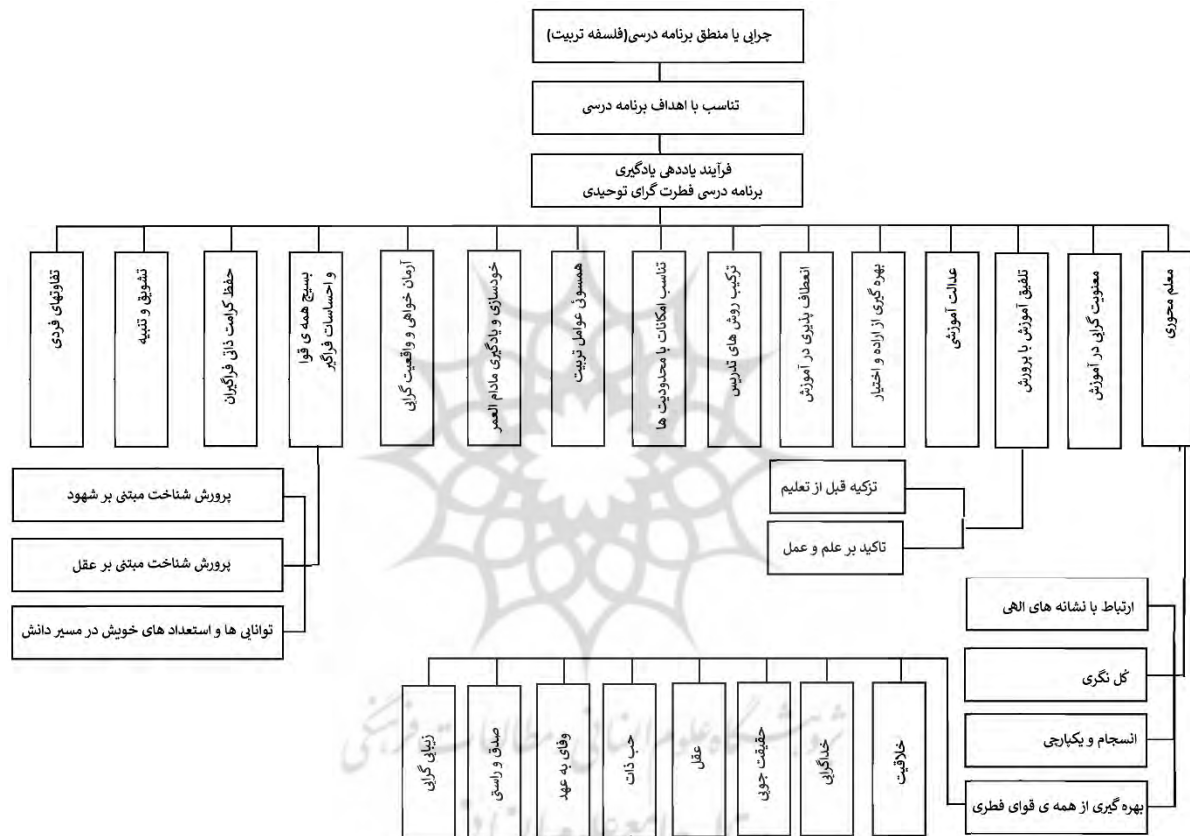
آموزشی بی جا و بی مناسبت چه بسا که در فرایند یاددهی یادگیری مشکل ساز و وقت گیر هم باشد. این یافته با نتایج درودی [۳۴] که اصول تربیت اخلاقی را شامل فطرت گرایی، کرامت، عزت، توجه به استعدادها و تفاوت‌های فردی، تغییر ظاهر و تدریج می‌داند، هم خوانی زیادی دارد. از محدودیت‌های این تحقیق می‌توان گفت که این تحقیق فقط عنصر راهبردهای یاددهی و یادگیری را بر اساس رویکرد فطرت گرای توحیدی را بررسی کرده است و پیشنهاد می‌شود سایر عناصر در تحقیقات آتی توسط پژوهشگران دیگر مورد مطالعه قرار گیرد.

لذا تصویر ۱؛ بعنوان الگوی مفهومی فرایند یاددهی یادگیری در برنامه درسی فطرت گرای توحیدی پیشنهاد می‌گردد:

-تعادل بین واقعیت گرایی و آرمان خواهی در فرایند یاددهی یادگیری؛ واقعیت‌های اجتماعی در ابعاد مختلف، واقعیت‌های روانی و عاطفی افراد، واقعیت‌های مربوط به منابع، امکانات و تجهیزات مورد نیاز، اضلاع گوناگون واقعیت‌ها می‌باشند، ولی قفل شدن برنامه‌های درسی به آنها از کارآمدی و تاثیرگذاری در جهت رشد فرد و جامعه می‌کاهد [۱۳].

-همسویی عوامل تربیت در فرایند یاددهی یادگیری؛ استفاده درست و صحیح از انجمن اولیاء و مربیان یکی از این همسویی و همگرایی و محسوب می‌شود.

-تناسب امکانات و محدودیتها در فرایند یاددهی یادگیری، در فرایند آموزش با در نظر گرفتن مشکلات، بیشترین استفاده را از امکانات موجود و در دسترس، باید داشت و در عین حال استفاده از وسایل

تصویر ۱: فرایند یاددهی یادگیری در برنامه درسی فطرت گرای توحیدی

سپاسگزاری

این مقاله برگرفته از رساله دکتری دانشگاه علامه طباطبائی با عنوان «طراحی و اعتباریابی الگوی برنامه درسی مبتنی بر فطرت گرای توحیدی» است. بدین وسیله از تمام کسانی که در انجام این مطالعه کمک کردند، صمیمانه سپاسگزاری می‌شود.

تأییدیه اخلاقی

در این پژوهش مجوزهای لازم از دانشگاه علامه طباطبائی و آموزش و پرورش گرفته شده، نکات اخلاقی برای شرکت کنندگان بیان، پرسشنامه‌ها بدون نام و نام خانوادگی بودند و تحلیل‌ها به صورت گروهی انجام شد.

نتیجه گیری

با توجه به یافته‌های تحقیق می‌توان گفت که، فرایند یاددهی یادگیری برنامه درسی فطرت گرای توحیدی از مؤلفه‌های اصلی زیر برخوردار است: معلم محور، معنویت گرا، عدالت خواه، تلفیق آموزش با پرورش، بهره گیری از اراده و اختیار، انعطاف پذیر در آموزش، ترکیب روشهای تدریس در آموزش، تناسب امکانات با محدودیتها، همسوئی عوامل تربیت، خود سازی و یادگیری مادام العمر، آرمان خواه و واقعیت گرا، استفاده از همه قوا و احساسات فراگیر در جریان آموزش، حفظ کرامت ذاتی فراگیران، استفاده از تنبیه و تشویق بجا و مناسب و در نهایت به تفاوت‌های فراگیران توجه دارد.

کلیه هزینه‌های این پژوهش توسط نویسنده تأمین شده است.

در این مقاله هیچگونه تعارض منافی وجود ندارد.

References

1. Maleki H. [Pre-school curriculum planning with Islamic approach]. Tehran: School publications; 2011.
2. The Supreme Council of Cultural Revolution. The document of the fundamental development of the Islamic Republic of Iran: The Supreme Council of Cultural Revolution; 2012.
3. Shariatmadari A. [Islamic Education]. Tehran: Amir Kabir Publications; 2004.
4. Saberi R, Ghandiili SJ, Rostami-Nasab A. Organizing curriculum content inspired by Quranic verses. Knowledge Islamic Univ. 2010;1132-15.
5. Mohammadi Y, Kayha A, Alipour Moghadam K. A balanced curriculum design with a natural and spiritual curriculum approach. Research in the Issues of Islamic Education in the Twenty-Fourth Period of the New Autumn 2016.
6. Bagheri K. [Look at Islamic education]. Tehran: Borhan School of Cultural Education; 2013.
7. Dehkhoda A. [Dictionary]. Tehran: Tehran University; 1972.
8. Ragheb Esfahan H. [Quranic verses]. Tehran: Mortazavi Publication; 1995.
9. Hill J. [Planning and design of curriculum construction and organization in the choir press limited]. London 2014.
10. Mohsenpour B. Developing a curriculum with a religious approach A new challenge facing curriculum planners. Two Islamic Educ Q 2007;3(5):45-63.
11. Tabataba MH. [Al-Mizan]. Qom: Islamic Bookstore; 1997.
12. Najafi M, Keshani M. Spiritual Curriculum for Religious Education. Proceedings of the Religious Education Conference; Qom 2009.
13. Maleki H. [Religious Identity Curriculum, A Study on Islamic Curriculum Theory]. Tehran: Aijiz Publishing; 2017.
14. Alawi S. [Basic points in the philosophy of education and philosophical and educational schools]. Kerman Shahid Bahonar University of Kerman Publications; 2016.
15. The Supreme Council of Cultural Revolution. [The document of the fundamental development of the education of the Islamic Republic of Iran]: The Supreme Council of Cultural Revolution; 2011.
16. Motahari M. [Nature]. Tehran: Sadra Publications; 2016.
17. Eisner EW. [The educational imagination: On the design and evaluation of school programs]. New York: Macmillan 1979.
18. Shariati S. [Islamic Education Perspectives Based on Qur'anic and Infallible Teachings]. Tehran: Allameh Tabataba'i University Press; 2013.
19. Sadeghzadeh G. [Theoretical Foundations of the Transformation in the General Education System of the Islamic Republic of Iran]. Tehran: Supreme Council of the Cultural Revolution; 2011.
20. Javadi Amoli A. [Tonsen's Interpretation]. Qom: SORE; 2013.
21. Delshad Tehrani M. [School of Mehr: Principles of Education in Nahj al-Balaghah]. Tehran: Sea Publication; 2000.
22. avadi Amoli A. [Fitrat]. Qom: Center for the Publishing of Asra; 2008.
23. Javadi Amoli A. Nature in the Mirror of the Quran. 2010;1(7):23-45.
24. Mortazavizadeh S. [Teaching Guide (techniques and skills)]. Tehran: Abed Publication; 2009.
25. Maleki H. Physical-Spiritual Curriculum Based on Islamic Philosophy Education. Human Sciences Congress: Institute for Human Sciences and Cultural Studies; 2008.
26. Alidoush M. [Selection of the Bright Way (Mahlakat), 3, Compilation: Feyz Kashani (Al-Mohaj al-Bayda)]. Mashhad: Islamic Research Foundation of Ghods Razavi Province; 2010.
27. Karami Nouri R. [Growth Psychology 1]. Tehran: Publication of the Department; 2006.
28. Ghasempour dehaghani A, Nasr Esfahani A. Spiritual Approach and Curriculum Planning. QJ Res Islamic Educ. 2012;13(4):71-92.
29. Shahri MR. [Selected by Al-Hakma]. Qom: al-Hadith; 2003.
30. Asgari S, Mirshah Jafari S, Sharifian F. Humanist curriculum and explaining its basic factors from the point of view of Islamic teachings. J Res Islamic Educ. 2015;23(28):7-34.
31. rashidi s, keshavarz s, beheshti s, salehi a. Presentation of a Theoretical Model of Intellectual Education for the Formal and Public Education System Based on the Epistemological Foundations of the Holy Qur'an. Appl Issues QJ Islamic Educ. 2017;2(2):7-36. doi: 10.29252/qaie.2.2.7
32. Azemat dar Fred F, Badakhshan N. The study of the theory of nature from the point of view of the Quran and its relationship with education. QJ Verbal Stud. 2011;4(4):45-63.
33. Mosavi F. God's Love and Its Role in the Education of Man. Mag Rooz Andisheh. 2002;12:45-54.
34. Daroudi N. [The position of nature in the education of the child and the deduction of the implications of moral education in the pre-school period in accordance with the Qur'an and the narrations]: Allameh Tabataba'i University; 2012.